

EIROPAS SAVIENĪBA

IEGULDĪJUMS TAVĀ NĀKOTNĒ

**LATVIJAS
UNIVERSITĀTE**

ANNO 1919

Margarita Gavriļina, Anna Vulāne

Latviešu valodas gramatika funkcionālā aspektā

Skolēna rokasgrāmata

Materiāls izstrādāts

ESF Darbības programmas 2007. - 2013. gadam „Cilvēkresursi un nodarbinātība”

prioritātes 1.2. „Izglītība un prasmes”

pasākuma 1.2.1. „Profesionālās izglītības un vispārējo prasmju attīstība”

aktivitātes 1.2.1.2. „Vispārējo zināšanu un prasmju uzlabošana”

apakšaktivitātes 1.2.1.1.2. „Profesionālajā izglītībā iesaistīto pedagogu

kompetences paaugstināšana”

Latvijas Universitātes realizētā projekta

„Profesionālajā izglītībā iesaistīto vispārīzglītojošo mācību priekšmetu pedagogu

kompetences paaugstināšana”

(Vienošanās Nr.2009/0274/1DP/1.2.1.1.2/09/IPIA/VIAA/003,

LU reģistrācijas Nr.ESS2009/88) īstenošanai.

Rīga 2011

3. temats: Runāt nedomājot ir tas pats, kas šaut nemērķējot. (M. Servantess)

http://www.zz.lv/news/media.html?xml_id=23728&m_type=photos

Foto: Andrejs Stokins, F64
<http://www.ir.lv/2011/4/14/darbu-saeima-uzsak-tresais-andris-berzins>

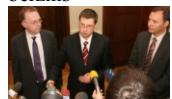

Foto: Gatis Gierts, F64

http://galeri.ulda.gsozluk.com/5/sarunas-jasikevicius_95988.jpg

<http://www.kekava.lv/pub/index.php?id=552&gid=20&lid=454>

<http://www.arhivi.lv/index.php>

1. uzdevums. Pārrunāsim!

- Kāpēc, Jūsaprāt, cilvēki sazinoties cenšas ne tikai izteikt, bet arī argumentēt savu viedokli?
- Zinātnieki apgalvo, ka argumentācijas mērķis ir radīt saskaņu starp sarunas partneru domāšanu, veidot intelektuālo kontaktu. Vai piekrītat šim apgalvojumam? (Jā. Nē. Kāpēc?)
- Ko, Jūsaprāt, nozīmē prast argumentēt savus uzskatus, savu viedokli?
- Aizpildiet, lūdzu, piedāvāto tabulu.

Lai pareizi argumentētu savu viedokli,	
jāzina	jāprot
▪ _____	▪ _____
▪ _____	▪ _____
▪ _____	▪ _____
▪ _____	▪ _____
▪ _____	▪ _____

2. uzdevums. Strādāsim grupās!

Izlasiet tēzi. Sadalieties divās grupās:

- 1) tie, kas piekrīt apgalvojumam;
- 2) tie, kas apgalvojumam nepiekrīt.

Atrodiet argumentus un pretargumentus.

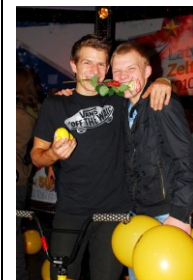
<http://r69vs.rsdclv/ima.htm>

"Strīds!" rāda Amis Ozols VEF pārstāvjiem. Foto: Romāns Kokšarovs, Sporta Avīze; <http://www.sportaavize.lv/12052011-strids>

<http://www.kinokino.lv/kino-zinas/latvija/lasit/13147-filmas-rudolfa-mantojums-pirmizrade>

<http://duelis.wordpress.com/page/2/> Foto galerija: Zelta Talanti 2010

LETA/Foto: LETA
<http://www.kasjauns.lv/lv/zinas/2>

?1&61&view=news-detail&news_id=2988

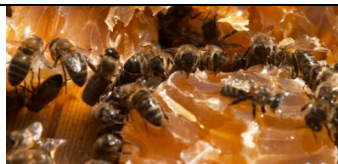

<http://www.suni.lv/viewtopic.php?f=29&t=720&start=100>

<http://www.spoki.lv/fotoizlases/Ista-laime/310716>

* *Attēlu, tabulu iespējams nokopēt un, pavelkot aiz stūrīša, palielināt.*

Tēze: Medus ir veselīgs un cilvēka dzīvē neaizstājams produkts.

Argumenti (*par*)

1. _____
2. _____
3. _____

Argumenti (*pret*)

1. _____
2. _____
3. _____

3. uzdevums. Strādāsim pārī!

Strādājiet pārī.

- Izpētiet, lūdzu, attēlus.
- Izvēlieties vienu no tiem, apspriediet tajā fiksēto saziņas situāciju. Veidojiet dialogus, iejūtoties sarunas partneru lomā (arī neredzamo): formulējiet tēzi, 2-3 tai atbilstošus argumentus un pretargumentus un demonstrējiet šo sarunu klasesbiedriem.

3021/

http://www.kasjauns.lv/lv/gallery/?gallery_a=1&gallery_pic=6166&gallery_offset=9&gallery_id=972

<http://www.spoki.lv/fotoizlases/Milums/139627>

<http://www.fotoblog.lv/img/195810/>

http://teamofsen.se.wordpress.com/cela_pieraksti/daugava_plosts_1d/

4. uzdevums.

Analizējiet piedāvātos argumentus. Formulējiet tēzi, kuras patiesumu apliecina šie argumenti. Miniet vēl divus argumentus, kas apliecinātu šīs tēzes patiesumu.

Tēze: _____

1. arguments: Pirmkārt, tikai četras šķēles pilngraudu rupjmaizes dod 8 gramus šķiedrvielu. Tā ir gandrīz puse no uztura speciālistu ieteiktās dienas devas.

2. arguments: Otrkārt, pilngraudu maize ir labs dzelzs avots. Pieaugušam cilvēkam dienā iesaka apēst 15 mg dzelzs, jo tās trūkums organismā var radīt anēmiju. Viena baltmaizes šķēle satur apmēram 0,5 mg dzelzs, bet pilngraudu rupjmaizes šķēle - 1 mg dzelzs.

3. arguments: Treškārt, maize ir arī labs atsevišķu B grupas vitamīnu avots, kas ir svarīgi cilvēka enerģijas nodrošināšanai, kā arī ādas un matu veselībai.

Derīga informācija!

Tēze (fr. thèse <gr thesis ‘atzinums’) ir a) apgalvojums, ko izvirza kā patiesu; b) kādas teorijas pamataziņa; c) atziņa, kas jāpierāda.

Tēzes ir secīgi izklāstītas, īsi, lakoniski un koncentrēti formulētas atziņas par tematu apgalvojuma formā.

Izveidotās tēzes atspoguļo autora runas/ raksta galvenās domas par kādu tematu. Tās raksta, lai apkopotu būtiskāko informāciju referātā vai prezentācijā, gatavojoties runai, veidojot konceptu.

Tēzēs ir ietverta izvēlētā teksta daļas pamatatziņas jeb galvenā doma. Tēzēs netiek atklāts un ietverts subjektīvais viedoklis vai vērtējums.

Arguments (fr. argument < lat. argumentum < lat. arguere ‘noskaidrot, pierādīt’) ir spriedums vai vairāki spriedumi, ar kuriem cenšas pierādīt kādu citu spriedumu vai teoriju.

Pretarguments ir arguments, kurš vērsts pret oponenta izteiktajiem argumentiem, pamatoti noraidot tos vai apšaubot to pareizību.

Sava izvēlētā pozīcija jāaizstāv ar 3 argumentiem

Homēra likums: argumentu secība ietspaido to ietekmi. Pārlicinošāka ir šāda argumentu kārtība: *spēcīgs – vidēji spēcīgs – visspēcīgākais*.

Katrs arguments pamatojams vismaz ar 3 teikumiem: pirmajā teikumā jānosauca arguments, otrajā un trešajā jāpiedāvā tā apstiprinājums. Noslēgumā jāizsaka secinājums, apkopojot visu 3 argumentu saturu.

Pamatoti piekritot:

- jāpamato piedāvātais apgalvojums ar savām atziņām, pieredzi, faktiem, zinātnieku atzinumiem,
- jāatspēko iespējamie pretargumenti.

Pamatoti nepiekritot:

- ar pretargumentiem jāapšaubo apgalvojuma ticamība,
- var piekrist apgalvojumam, bet jānorāda uz tā ierobežotību,
- analizē apgalvojumu, saistot to ar zinātnes atziņām, faktiem.

Attīstot izvirzīto problēmu:

- norāda papildaspektus, kas vēl būtu jāaplūko,
- norāda uz apgalvojuma neatbilstību loģikas prasībām, noteiktām likumsakarībām.

Sokrāts: “Lasītāja pārliecināšanas mākslai ir trīs paņēmieni: apelēt pie rakstītāja reputācijas (ethos); apelēt pie emocijām (taisnības) (pathos); apelēt pie loģikas (logos)”

Argumentējot savu viedokli, ieteicams:

- ne tikai konstatēt faktu, bet arī īsi raksturot situāciju,
- neizkropļot faktus sev par labu, jo pretējai pusei būs lielisks arguments, ka esat negodīgs,
- nelietot liekus tēlainās izteiksmes līdzekļus, jo tas var radīt neuzticību,
- minēt arī iespējamus pretargumentus, ko varētu izteikt sarunas partneris, izmantojot runas modeli: *Kaut arī..., tomēr....*
- veidot īsus, labi saprotamus un kodolīgus teikumus, lai uzsvērtu būtiskāko,
- veidot garākus un saliktus teikumus, lai notušētu Jums adresētos pretargumentus, risināt dialogu tā, lai radītu pozitīvu priekšstatu par sevi un klientu un novērstu konfliktu.

5. uzdevums.

Iepazīstieties ar informāciju par argumentu tiem. Nosakiet, kādus argumentus izmantojis 4. uzdevumā piedāvātā teksta autors?

Argumentu tipi

I. Ilustratīvie (empīriskie)

Tēze tiek pamatota, izmantojot konkrētu piemēru no dzīves, kurā tieks stāstīts par reālu notikumu, piemēru no daiļliteratūras, iespējamās situācijas piemēru, ilustrējot, kas varētu notikt, ja būtu kādi noteikti apstākļi.

II. Loģiskie

1. *Faktu arguments*

Fakts - paties, neizdomāts atgadījums, notikums, pieredzē gūta atziņa, kas atbilst īstenībai. Tēzi pamato, to loģiski saistot ar neapstrīdamu faktu, statistikas datiem.

Ja izmanto faktu, kas norāda tikai uz atsevišķu gadījumu, šāds arguments nav pārliecinošs.

2. *Zinātnisks arguments* – tiek izmantoti zinātnisku pētījumu rezultāti, zinātnieku atziņas.

3. *Normatīvs arguments*

Normatīvs - tāds, kas noteic normu, standartu, nosaka principu vai likumu. Tēzi pamato, to loģiski saistot ar vispārējām vai plaši pieņemtām normām – dabas likumiem, juridiskajiem likumiem, normatīvajiem aktiem u.tml. Tā kā sabiedrībā valda dažādi uzskati, normatīvie argumenti var nepārliecināt.

4. *Aculiecinieku liecības.*

Izmantojot šādus argumentus, jāņem vērā, ka aculiecinieka skatījums var būt subjektīvs.

III. Autoritatīvie (atsaukšanās uz autoritāti)

Tēze tiek pamatota, atsaucoties uz vispāratzītu, plaši akceptētu autoritāti (populāra cilvēka (zinātnieka, filosofa, politiķa u.c.) uzskatiem), citējot autoritatīvu izdevumu.

6. uzdevums.

Izlasiet tēzi un divus argumentus

- Ilustrējiet 1. un 2. argumentu.
- Formulējiet vēl vienu argumentu, kas apstiprina tēzes pareizību. Ilustrējiet to ar piemēru.

Tēze: Cilvēka runa ir viņa intelektuālās un tikumiskās attīstības rādītājs.	<i>1. arguments:</i> Ikviens droši vien būs pamanījis, ka sarunas biedra runa bieži vien „pastāsta” par viņu daudz vairāk nekā apģērbs, seja vai kas cits.	<i>1. argumenta ilustrācija (piemērs no dzīves):</i> Manu paziņu lokā ir cilvēks, kurš _____ _____ _____ _____
	<i>2. arguments:</i> To, ka šī tēze ir pareiza, apstiprina arī daiļliteratūra. Ne jau velti rakstnieki uzskata, ka personāža runa ir viens no spilgtākajiem tā rakstura atklāsmes līdzekļiem.	<i>2. argumenta ilustrācija (piemērs no daiļdarba):</i> _____ _____ _____ _____
	<i>3. arguments:</i>	<i>3. argumenta ilustrācija:</i> _____ _____ _____ _____

7. uzdevums.

Piekrītiēt tēzei un formulējiet argumentus, kas to apstiprina.

Tēze: Smēķēšana nodara nelabojamu ļaunumu cilvēka veselībai.

Lai Jūsu argumentācija neradītu šaubas, sameklējiet dažādos informācijas līdzekļu avotos:

- zinātnisko (medicīnas) pētījumu rezultāti;
- fakti;
- aculiecinieku vērojumu.

Derīga informācija!

Fakts - paties, neizdomāts atgadījums, notikums, pieredzē gūta atziņa, kas atbilst īstenībai. Tēzi pamato, to loģiski sasaistot ar neapstrīdamu faktu.

Statistika (vācu Statistik <lat. status 'stāvoklis') – zinātņu nozare, kas kvantitatīvi pētī cilvēku sabiedrības un dabas parādības; datu kopums par kādu parādību vai procesu. (Svešvārdu vārdnīca/atb. red. J. Baldunčiks. Rīga: Jumava, 1999. 748. lpp.

Kā liecina statistikas dati, .. Statistikas pētījumā, kas veikts pirms diviem mēnešiem, noskaidrots, ka...

Statistiķi uzskata, ka... Pagājušajā gadā tika veikta pircēju aptauja par .. un konstatēts, ka 64 % cilvēku atzīst, ka.., savukārt 36% domā, ka.. Tāpēc varam uzskatīt, ka... Pēc Centrālās statistikas pārvaldes datiem..

Zinātnes dotumi/ zinātnieku atklājumi – teorijas, definīcijas, hipotēzes, aksiomas, eksperimentu un ekspertīžu dati utt.

Pēc zinātnieku domām, ... Jaunākie zinātnieku atklājumi liecina, ka... Ņemot vērā dietologa Kalniņa pētījumu rezultātus, ir pamats uzskatīt, ka... Zinātnieki ir pierādījuši, ka.. Kā atzīst akadēmiķis Krastiņš, ..

8. uzdevums.

Uzrakstiet piedāvātajām tēzēm dažāda tipa argumentus. Izmantojiet gan piedāvāto, gan pašu iegūto informāciju.

- **Tēze:** Iedzīvotāji Latvijā un citur Eiropā vēlas dzīvot zaļāk – saskaņā ar dabu un vidi.

Loģiskie argumenti:

_____ arguments: _____

Informācija (fakti): Visā pasaulē, jo īpaši Eiropā, zaļā domāšana kļūst arvien populārāka, ir spēcīgi attīstīta tā saukto zaļo kustība, kurā apvienojušies cilvēki, kas cīnās pret vides piesārņošanu un cenšas nosargāt mūsu planētu nākamajām paaudzēm. Kopumā zaļo kustībā cilvēki darbojas pārliecības dēļ, neprasot atalgojumu un nebaidoties no politiski rūpnieciskās elites pretspāra. Viņi rīko Zemes draugu klimata kampaņas akcijas, cenšas sakopt un sakārtot apkārtējo vidi, rīko tīrības dienas, šķiro atkritumus, izmanto ekoloģiski tīru pārtiku u. tml. Daudzi cilvēki Latvijā un visā pasaulē uzskata, ka ir ļoti svarīgi veicināt un atbalstīt zaļo dzīvesveidu, lai pasaule, kurā dzīvojam, vēl ilgi kalpotu par mūsu mājām.

- **Tēze:** Latvijā tradicionāli augsts ir izglītībā iesaistīto skolēnu un studentu īpatsvars, tomēr pēdējo piecu gadu laikā tas pakāpeniski samazinās.
arguments: _____

Informācija (statistika): Centrālā statistikas pārvalde ir apkopojusi tās rīcībā esošo informāciju par profesionālās izglītības iestāžu un augstskolu un koledžu darbu, kā arī Izglītības un zinātnes ministrijas sniegto informāciju par vispārīzglītošajām skolām 2009./2010. mācību gadā.

Tā kā valstī ir nelabvēlīga demogrāfiskā situācija, gadu no gada samazinās to skolēnu skaits, kuri apgūst pamatzglītības mācību programmas (1.-9.klase). Pēdējos piecos gados skolēnu skaits pamatzglītībā sarucis par 48.3 tūkst. un šajā mācību gadā tas ir 179.4 tūkst. 2009./2010.mācību gadā vidējo profesionālo izglītību apguva 36.7 tūkst. audzēkņu 85 izglītības iestādēs. Ir samazinājies gan profesionālo izglītības iestāžu skaits (par septiņām), gan audzēkņu skaits (par 2159).

Augstāko izglītību Latvijā var iegūt 61 augstskolā un koledžā. Latvijā jau ceturto gadu pēc kārtas turpinās augstskolās studējošo skaita samazināšanās. Tā kā vislielākais uzņemto studentu skaits bija laika periodā no 2004.–2006. gadam, tad ir palielinājies 2009. gadā augstāko mācību iestādi ar akadēmisko grādu vai kvalifikāciju beigušo skaits, t.i. 26.0 tūkst. studentu, kas ir par 1837 absolventiem vairāk nekā 2008. gadā. Studenti ir nopietnāk pievērsušies mācībām sakarā ar ierobežoto iespēju savienot mācības ar darbu.

2009./2010. mācību gadā par budžeta līdzekļiem augstāko izglītību apguva 30.4% no studējošā kopskaita, par personīgajiem līdzekļiem – 69.6%.

- **Tēze:** Dažādu temperamenta tipu cilvēki atšķirīgi izturas pret darba vietas vai profesijas maiņu.

Zinātniskais arguments: _____

Informācija (psihologu viedoklis):

Sangvīniķi bez grūtībām piemērojas un nepievērš uzmanību grūtībām, kas rodas, mainot darbu.

Holēriķi viegli pieņem liktenīgus lēmumus, maina visu, kas viņiem nepatīk. Strīda karstumā var aizcirst durvis, viņi ir aktīvi, savās neveiksmēs vaino apkārtējos.

Flegmatīķi reti maina darbu, jo viņiem ir grūti adaptēties jaunā darba kolektīvā.

Melanholiķi ir tik jūtīgi, ka viņiem darbu ieteicams mainīt tikai īpašos gadījumos: melanholiķiem ir raksturīgs tas, ka viņi ne tikai nevēlas kaut ko mainīt, bet pat var krist depresijā vai saslimt, ja nokļūst svešā vidē.

9. uzdevums.

Norakstiet tekstu. Ierakstiet teikumus pazudušās pieturzīmes un paskaidrojiet, kā Jūs spriedāt par to nepieciešamību.

Kas ir veiksmes atslēga? Uzticība. Kas ir uzticība? Kur tā rodas – galvā vai sirdī Vai tā nāk no intelekta augšējiem slāņiem vai arī līdzīgi laba un ļauna atzīšanas kokam sakņojas mūsu bagātības dziļumos? Kādi tai sazināšanās ceļi? Vai to nolasa no acīm vai saklausa vārdos? Nemāku teikt zinu tikai ka to nevar iegūt ne no grāmatām, ne pie pacientu gultām. Tā ir burvju dāvana kas vienam ielikta šūpulī, bet otram liegta. Ārsts kam ir šī dāvana, var uzcelt slimnieku gandrīz vai no miroņiem.

(Zviedru ārsts, rakstnieks Aksels Munte.)

1. Kā darināts vārds *uzticība*? Uzrakstiet vārddarināšanas ķēdi. (Piemēram: $cel-t \rightarrow cil+\bar{a}-t \rightarrow pa+cil-\bar{a}-t$ (*pacilāts*) $\rightarrow pa-cil-\bar{a}-t+\bar{i}b-a$.)
2. Ieskatieties etimoloģijas vārdnīcā. Pastāstiet par vārda *uzticība* iespējamo cilmi un nozīmes veidošanos.
3. Uzrakstiet dažus vārdam *uzticība* radniecīgus vārdus. Sadaliet tos morfēmās.

-
4. Pēc A. Mantes domām, uzticība ir „veiksmes atslēga“ un „burvju dāvana, kas vienam ielikta šūpulī, bet otram liegta”. Paskaidrojiet, kā Jūs saprotat autora domu Vai Jūs piekrītat autoram? (Jā. Nē. Kāpēc?).

5. Kas, Jūsprāt, ir *uzticība*? Kur tā rodas – galvā vai sirdī?

Uzticība ir _____

10. uzdevums. Strādāsīm grupās!

Pierakstiet tēzi un izvēlieties 2–3 argumentus, kas to apstiprina. Ja nepieciešams, sameklējiet citus argumentus. Paskaidrojiet, lūdzu, kāda tipa argumentus izmantojāt.

Tēze: Uzticība ir tikumiska vērtība, viena no visaugstāk vērtētām cilvēka īpašībām.

Argumentācijai:

- Uzticību pārdevis par adatu, nenopirksi tās vairs ne par visu pilsētu. (*Latviešu rakstnieks Reinis Kaudzīte.*)
- Tiesnešiem sabiedrības uzticība ir jānopelna un jāattaisno, tā nav dāvana, kas tiek pasniegta kopā ar amata tērpu un amata zīmēm. (*Bij. Augstākās tiesas priekšsēdētājs Andris Guļāns.*)
- Citiem uzticēdamies, vari tikt pievilts, bet, citiem neuzticēdamies, vari arī dažu reizi pats pievilties. (*Reinis Kaudzīte*)
- Labāk desmitreiz pievilties nekā nevienam un nekam neticēt. (*Latviešu rakstniece, filozofe Zenta Mauriņa.*)
- Cilvēks ir ļoti spējīgs neīstu vērtību radīšanā. Mīlestības un paļaušanās vietā mēs esam radījuši neīstu vērtību – "uzticība". Uzticīgs cilvēks ir tikai virspusēji saistīts ar mīlestību. Vergs ir uzticīgs. [...] Tas nenotiek mīlestības dēļ. Šī izlikšanās izriet no verga nosacītā prāta, kas teic, ka viņam jābūt uzticīgam savam saimniekam. Tā ir suņa paklausība saimniekam. [...] Uzticība ir kas kroplīgs. Taču tūkstošiem gadu tā ir bijusi ļoti cienījama vērtība, jo sabiedrība ir paverdzinājusi cilvēkus dažādos veidos. (*Dzejnieks Jānis Damroze.*)
- Zaudēta uzticība līdzinās zaudētai dzīvībai, tā ir neatgriezeniska. (*Romiešu dzejnieks Publijs Sīrs.*)

Salīdziniet, kā uzticību raksturo A. Munte un A. Guļāns. Kādas atšķirības vērojamas viņu viedoklī? Kā Jūs domājat, kāpēc autori atšķirīgi raksturojuši šo parādību?

Svarīga informācija!

Citāts ir kādas personas teiktā vai rakstītā tiešs, precīzs akārtojums savā tekstā.

Tēze tiek pamatota, atsaucoties uz vispārātzītu, plaši akceptētu autoritāti, kas ir paudusi līdzīgu vai tieši tādu uzskatu.

Atcerieties!

Citātus liek pēdiņās. Savā tekstā tos iesaista divējādi – kā atsevišķu teksta daļu vai kā sava teikuma daļu.

Ja citāts tekstā izmantots kā atsevišķa daļa, to noformē tāpat kā tiešo runu:

I. Autora teksts: „Citāts.” Autora teksts: „Citāts?” Autora teksts: „Citāts!”

Piemēram:

To, ka dzimtā valoda ir godā un cienā turama, apstiprina arī rakstnieka J. Jaunsudrabiņa atziņa: „Nav kauns runāt kļūdaini svešās mēlēs, bet ir grēks, ja svešas valodas labad savējo pametam novārtā.”

II. „Citāts,” autora teksts. „Citāts?” autora teksts. „Citāts!” autora teksts.

Piemēram:

„Valoda un vienīgi valoda ir tautības stūra un pamata akmens, viņas dvēsele, viņas vēstures spogulis,” pamatoti apgalvo rakstnieks Jānis Kalniņš.

Iekļaujot citātu savā teikumā, to raksta ar mazo burtu un liek pēdiņās, *piemēram:*

Manuprāt, K. Mīlenbaha atziņa, ka „valoda ir tā laipa, pa kuru sastopas gars ar garu, prāts ar prātu, cilvēks ar cilvēku, lai tie mājotu diezin cik tālu cits no cita”, ļoti precīzi atklāj valodas nozīmi mūsu dzīvē.

11. uzdevums.

Uzrakstiet savu tēzi un sameklējiet 3-4 dažādu tipu argumentus tās pamatošanai.

Veidojiet dialogu ar solabiedru: noklausieties viņa tēzi un argumentus un piekīrtiet tiem, pamatojot savu viedokli ar 2 jauniem argumentiem, vai iebilstiet, izmantojot 2-3 dažādu tipu argumentus. Ja nepieciešams, mājās pārbaudiet savu argumentu zinātnisko, faktoloģisko vai statistisko pareizību un nākamajā nodarbībā precizējiet vai labojiet savus izteikumus.

12. uzdevums.

Izlasiet Maksa Friša izteikumu. Izmantojiet to un formulējiet tēzi un argumentus (vai pretargumentus) tās pierādīšanai.

Būt godīgam nozīmē būt vientuļam. (*M. Frišs*)

- Arguments – piemērs no daiļdarba.
- Arguments – piemērs no dzīves, kura pamatā ir konkrēts notikums.

13. uzdevums.

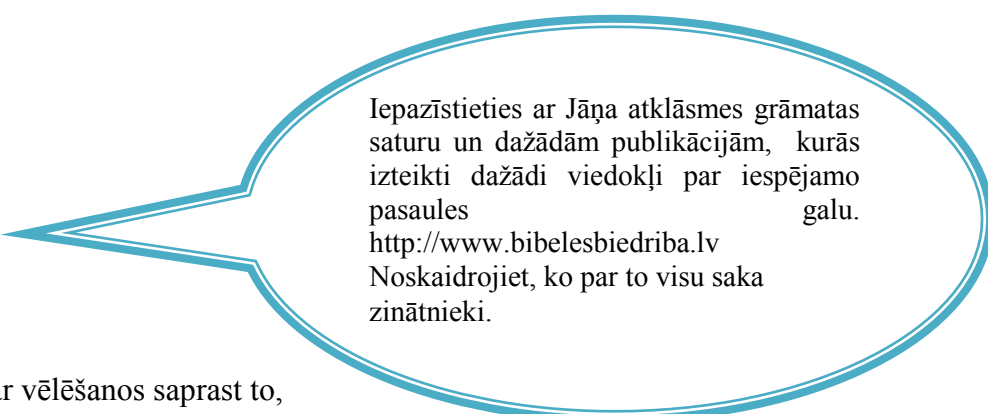
Izmantojiet teksta fragmentu un formulējiet tēzi par pasaules galu.

Rakstiski izvērsiet argumentu, pamatojot šo tēzi.

Izmantojiet piedāvāto informāciju.

Gadsimtu mijā parasti aktualizējas jautājums par pasaules galu. Cilvēki piesauc Jaunās Derības pēdējo grāmatu – Jāņa atklāsmes grāmatu jeb Apokalipsi. Šāda cilvēku interese skaidrojama ar vēlēšanos saprast to, cik pamatots ir jēdziens *pasaules gals* un kad tas pienāks. Tomēr, iepazīstoties ar XX un XXI gs. mijā dažādos izdevumos publicētajiem rakstiem, var nonākt pie atziņas, ka ideja „drīz būs apokalipse“ tiek transformēta idejā „apokalipse jau sākusies“.

Tātad, kādi ir to cilvēku argumenti, kas uzskata, ka cilvēce jau piedzīvo pasaules galu?

Iepazīstieties ar Jāņa atklāsmes grāmatas saturu un dažādām publikācijām, kurās izteikti dažādi viedokļi par iespējamo pasaules galu.
<http://www.bibelebiedriba.lv>
Noskaidrojiet, ko par to visu saka zinātnieki.

Arguments: Pirmkārt, mūsdienu zinātnieki ir atklājuši neatgriezeniskas negatīvās pārmaiņas dabā. Tās radušās **globālās sasilšanas dēļ.**

Fakts:

Klimata izmaiņas vai globālā sasilšana ir process, ko izraisa pieaugošais ogļskābās gāzes (CO₂) un citu piesārņojošo gāzu līmenis atmosfērā. Šīs gāzes aiztur saules siltumu Zemes atmosfērā, kā rezultātā Zeme to neatstaro un notiek atmosfēras sasilšana. Ja siltumnīcas efektu izraisošās gāzes nokļūst atmosfērā, tās tur paliek vairākus gadus. Tā kā pieaug šo gāzu koncentrācija atmosfērā, pieaug arī planētas temperatūra. Līdz 19. gs. ogļskābās gāzes (CO₂) koncentrācija Zemes atmosfērā bija 275 ppm (daļas uz miljonu), mūsdienās tā ir 387 daļas uz miljonu. Augstākais

pieļaujamais līmenis, kas ir nekaitīgs, ir 350 daļas CO₂ uz 1 milj. Lai to sasniegtu, CO₂ emisijas apjoms pasaulē nedrīkst pārsniegt 3,8 tonnas uz vienu cilvēku.

Zinātnieku secinājumi:

Globālo sasilšanu ir izraisījusi cilvēka bezatbildīgā attieksme pret dabu. Būtiskākie siltumnīcas efektu izraisošo gāzu emisiju cēloņi ir naftas produktu, ogļu un dažādu gāzu intensīva izmantošana saimnieciskajā darbībā, kā arī lietus mežu izciršana. Lietus meži tiek dēvēti par „planētas plaušām”, jo tie absorbē lielāko daļu no pasaules ogļskābās gāzes emisijām. Tomēr lietus mežu platības strauji sarūk. Vēl pirms dažiem tūkstošiem gadu tropiskie lietus meži apjoza zemeslodi kā zaļa josla, aizņemdami 14% no mūsu planētas virsmas. Tagad to platība ir ievērojami samazinājusies un aizņem apmēram 55% no kādreizējās teritorijas. Katru sekundi tiek zaudēta teritorija, kas ir tikpat liela kā futbola laukums.

Zinātnieki ir atklājuši vairākus t. s. “vājos punktus” Zemes klimata sistēmā: mūžīgais sasalums, kuram kūstot atmosfērā nonāk liels metāna daudzums, ledāji, kuriem kūstot palielinās saules gaismas absorbcijas spēja, un CO₂ zemāka spēja šķīst jūras ūdenī, kā rezultātā paaugstinās temperatūra.

Dabas likums:

Dabā viss ir savstarpēji saistīts. Ūdens sasilšana izraisa skābekļa daudzuma samazināšanos tajā un dzīvo organismu migrāciju vai bojāeju. Daļa dzīvnieku varētu pārcelties uz vēsākiem apvidiem, tā radot tur lielāku konkurenci dzīves telpas un barības ziņā. Daži augi varētu izzust, izraisot arī to dzīvnieku izmiršanu, kuri pārtiek no šiem augiem. Varētu kļūt neiespējami audzēt noteiktas graudaugu un labības kultūras, līdz ar to zemnieki būtu spiesti pārcelties.

Aculiecinieku liecības:

Neparastu zivju parādīšanās ziemeļu puslodes ūdeņos, odi teritorijās, kur to nav bijis. Pēdējā laikā Eiropā bijis vairāk plūdu, virpuļvētru un citu dabas katastrofu.

Starptautisko organizāciju reakcija:

2005. gada 16. februārī stājās spēkā 1997. gadā pieņemtais Kioto protokols, kura mērķis ir ierobežot atmosfēras piesārņošanu ar siltumnīcas efektu izraisošām gāzēm, lai tādējādi mazinātu globālo sasilšanu. Līdz ar to 35 rūpnieciski attīstītajām valstīm un Eiropas Kopienai ir juridisks pienākums gādāt, lai laikā no 2008. līdz 2012. gadam sešu svarīgāko siltumnīcas efektu izraisošo gāzu emisijas tiktu samazinātas zem 1990. gada līmeņa.

Uzmanību!

Izmantojot cita cilvēka gara darbu (to citējot vai pārstāstot), nepieciešams norādīt pēc iespējas precīzāku informāciju par avotu, t.i., veidot atsauces un izmantotās literatūras sarakstu.

Vai piekrītat uzdevumā formulētajai tēzei?

Miniet vēl vienu argumentu, kas apliecinātu tēzes patiesumu.

Sameklējiet zinātnieku atziņas un uzrakstiet pretargumentus viedoklim par pasaules galu.

Svarīga informācija!

Pēc pētnieku domām, ir vairāki varianti, kā rakstā vai citā zinātniskā darbā noformēt atsauces. Parasti tās veido šādi:

Valodnieks O. Bušs norāda, ka „oficiālajā stilā varētu vispārināt uzrunu *kundze* (tāpat arī uzrunājot vīrieti – *kungs*), ierobežojot *jaunkundze* lietojumu ar tiem gadījumiem, kad ir pilnīgi droši zināms, ka uzrunātā ir gan neprecēta, gan arī patiešām jauna”. (Bušs 2008: 71).

Par šo jautājumu plašāk runā valodnieks O. Bušs. (Bušs 2008, 71).

Atsaucēs apaļo iekavu vietā mēdz izmantot arī kvadrātiņas - [Bušs 2008: 71].

Ja nepieciešams atsaukties uz vairāku autoru darbiem, tad atsauci noformē šādi:

Par šo jautājumu plašāk rakstījuši vairāki Latvijas vietvārdu pētnieki (Dambe 1983; Bušs 1999; Bušs 2005; Balode 2000: 97-105).

Izmantotās literatūras sarakstu veido alfabēta secībā pēc autoru uzvārda vai izdevuma nosaukuma.

Parasti vienā sarakstā norāda teorētisko literatūru (t.i., zinātnieku, nozares speciālistu darbus) un avotus (piemēram, vārdnīcas, daiļdarbus, statistikas datus – to, no kurienes ņemts analizējamais materiāls).

Plašāk sk. pielikumu.

14. uzdevums.

Izlasiet tēzi un argumentus „par“ un „pret“.

Argumenti (*par*)

1. Apgūt ķīniešu valodu nozīmē tuvoties senākās civilizācijas gudrībai, bagātināt savu kulturoloģisko redzesloku.
2. Mūsdienās arvien vairāk ir vajadzīgi speciālisti, kas prot ķīniešu valodu. Poliņķi un ekonomisti prognozē, ka pēc 5 gadiem Ķīna pārliecinoši ieņems līderpozīcijas pasaules ekonomikas Olimpā. Tas ir skaidrojams ar stabilu IKP augšanu, lēto darbaspēku u.c. apstākļiem. Tātad cilvēks, kas prātis ķīniešu valodu, varēs ļoti veiksmīgi veidot karjeru.
3. Mācīties ķīniešu valodu ir moderni. Ķīnas interneta informācijas centra dati liecina, ka šo valodu pasaulē apgūst vairāk nekā 50 mlj. cilvēku, bet Lielbritānijā, Francijā un Vācijā ķīniešu valoda iekļauta nacionālajā izglītības sistēmā.
4. Ķīniešu valoda ir viena no sareģītākajām pasaules valodām. Prasme runāt mandarīnu valodā, lasīt noslēpumainos hieroglifus, prasme tos rakstīt ir labs iemesls, lai ar sevi lepotos. Vai jums ir daudz paziņu, kas var palieļties, ka prot šo valodu?

Tēze: Mūsdienās ir vērts apgūt ķīniešu valodu.

Argumenti (*pret*)

1. Man nav nekādas vajadzības mācīties ķīniešu valodu, jo es nestrādāšu Ķīnā. Šī valoda mani neinteresē. Informācija par Ķīnas kultūru pietiekamā daudzumā pieejama angļu, vācu, krievu, latviešu valodā, kuras jau protu. Lai spētu brīvi lasīt un runāt ķīniski, jāmacās daudzi gadi un jādzīvo Ķīnā.
2. Mēs dzīvojam Latvijā, kur ķīniešu ir ļoti maz. Kā liecina statistikas dati, 2010. gada sākumā mūsu valstī dzīvoja tikai 69 ķīnieši. [www.pmlp.gov.lv/lv/statistika/.../3ISVN_Latvija_pec_TTB_VPD.pdf] Tāpēc nav nekādas vajadzības tēret laiku, lai apgūtu valodu, kuru nelietosim ikdienā.
3. Kā atzīst Jūlija Cvetkova, kura ir studējusi ķīniešu valodu, tās apguvei nepieciešama īstēni austrumnieciska pacietība, laiks un ilgstošs darbs. Ķīniešu valodā ir skaņas, kuru nav eiropiešu valodās, četri toņi, kuri maina hieroglifu un vārdu nozīmi. Hieroglifs var apzīmēt gan atsevišķu vārdu, gan vārda daļu, turklāt dažādās kombinācijās tie apzīmē pilnīgi atšķirīgus jēdzienus. To, dzīvojot tikai Latvijā, nav iespējams apgūt.
4. Kā stāsta darījumcilvēki, ķīnieši, kuriem ir biznesa intereses Eiropā, labi prot angļu valodu, tāpēc lietderīgāk veltīt laiku angļu valodas prasmes uzlabošanai – tā būs vajadzīga gan Latvijā, gan ārpus tās. Savukārt, dodoties uz Ķīnu, labāk lūgt palīgā profesionālu tulku.
5. Mācīties kādu valodu tikai tāpēc, ka tas ir moderni, ir veltīga laika šķiešana. Mode mainās. Ir jāmacās tās valodas, kuras dzīvē būs nepieciešams izmantot, nevis tās, ar kurām reāli var nonākt saskarē tikai ceļojuma laikā. Ja nāksies braukt uz Ķīnu, var iemācīties pāris pieklājības vārdus, frāzes, un pietiek.

Kuri no šiem argumentiem jums šķiet vispārliecinošākie? Kāpēc? Kādi argumentu tipi lietoti katrā no minētajiem gadījumiem? Sakārtojiet, lūdzu, argumentus „par“ atbilstoši Homēra likumam. Formulējiet un uzrakstiet vēl 2-3 argumentus, kas apliecinātu jūsu uzskatus.

15. uzdevums.

Izlasiet un uzrakstiet ķīniešu parunas. Atrisiniet ortogrāfijas problēmas.

1. Daudzi uzskata, ka apgūt ķīniešu valodu nozīmē tuvoties senākās civilizācijas gudrībai, bagātināt savu kulturoloģisko redzesloku. Pierādiet, ka šī doma ir pareiza, izmantojot ķīniešu sakāmvārdu analīzē gūtās atziņas.

Labi vai slikti vi?biež?k ir laika jaut?jums.

Lai me dara sirdi redz?gu.

Ja te? ir nauda un vīn?, draugu netrūks!

Gļēvulība no nāves neglā?s.

Mācīties ir tas pa??, kas irties pret straumi: tiklīdz pārstāsi airēt - tūlīt tevi nesīs a?pakaļ.

Saldi vārdi var dzimt tikai no salda prāta.

Nevar atvērt grāmatu un neko neiemāc?ties.

2. Atsauciet atmiņā vai sameklējiet latviešu sakāmvārdus, kuros skartas tās pašas problēmas, kas ķīniešu sakāmvārdos. Kā Jums šķiet, latvieši un ķīnieši vienus un tos pašus cilvēka dzīvē aktuālos jēdzienus, parādības, uztver vienādi vai atšķirīgi?

16. uzdevums.

Izlasiet tēzi un argumentu. Formulējiet vēl 2-3 argumentus, nepiekrītot izteiktajai tēzei.

Tēze: dators nevar aizstāt grāmatu.

Es negribētu pilnībā piekrist autoram. Manuprāt, mūsdienās vairs nav nekādas jēgas pretstatīt datoru un grāmatu.

Pirmkārt, attīstoties datortehnikai, grāmata vienkārši ir ieguvusi jaunu veidolu. Tagad to ir daudz ērtāk lietot. Iedomājieties tikai – divdesmit sējumu enciklopēdijā ietvertā informācija tagad ietilpst divos lāzerdiskos. Tas taču ir lieliski! Savukārt dažādās audiogrāmatas ļauj mums noklausīties klasisko un mūsdienu literatūru lielisku mākslinieku lasījumā.

Otrkārt,
 Treškārt,
 Un visbeidzot –

17. uzdevums.

Analizējiet doto informāciju. Paskaidrojiet, kādam jābūt secinājumam pēc iepazīšanās ar šo materiālu.

Tēžu un argumentu formulēšanas tipiskās kļūdas		
Kļūdaina tēze	Kļūdainais arguments	Kļūdas argumenta un tēzes sasaistē
<p>Tiek piedāvāta tēze, kura jau sākotnēji ir kļūdaina, kuru nav iespējams pārbaudīt u.tml.</p> <p>Piemērs: <i>Visas slimības rodas nepareiza uztura dēļ.</i> <i>Veģetārieši dzīvo ilgāk nekā gaļēdāji.</i> <i>Cilvēki, kuri regulāri lieto pārtikā gurķus, biežāk cieš autoavārijās.</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> • Melīgs arguments – balstīšanās uz faktoloģiski, zinātniski, statistiski nepatiesu domu. <p>Piemēri:</p> <ul style="list-style-type: none"> · <i>Zeme balstās uz trim vaļiem.</i> · <i>Lielvārdes josta ir Latvijas likteņgrāmata, kurā ierakstīta mūsu valsts vēsture.</i> · <i>99% autokatastrofās bojāgājušo savā ēdienkartē izmantojuši gurķus, lai novērstu aptaukošanos.</i> <ul style="list-style-type: none"> • Patvaļīgs arguments – tāds, kas vēl jāpierāda. <p>Piemērs: <i>Viņa tik bieži slimo tāpēc, ka guļ virs āderēm.</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Atsevišķā vispārināšana, absolutizēšana u.tml. <p>Piemērs: <i>Izglītības līmenis Latvijā krītas tāpēc, ka visi jaunieši ir slinki, negrib lasīt grāmatas un mācīties.</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> • Tēze nav veidota, balstoties uz argumentu vai arī nav skaidrs, no kā tā izriet. <p>Piemērs:</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>Šogad pie mums būs neraža.</i> - <i>Kāpēc tu tā domā?</i> - <i>Tāpēc, ka uz Saules ir daudz plankumu.</i> <ul style="list-style-type: none"> • Sāk pierādīt vienu tēzi, bet pierāda citu (atkāpe no tēzes). <p>Piemēram, <i>cilvēks grib pierādīt, ka nesaprātīgs/ neapdomīgs cilvēks ir muļķis, bet pierāda, ka muļķis ir nesaprātīgs/ neapdomīgs.</i></p>

18. uzdevums. Pārbaudiet sevi!

Atrodiet un labojiet kļūdas tēžu formulējumos.

- 1) Tabakas uzņēmumu pārstāvjiem nav taisnība, kad viņi apgalvo, ka smēķēšana nekaitē mūsu veselībai, jo viņi tā aizstāv savas finansiālās intereses, grib pasargāt savu smiljonus.
- 2) Viņš ir fiziski atkarīgs no nikotīna, tāpēc, protams, apgalvos, ka smēķēt nav kaitīgi.
- 3) Principiāls un tikumīgs cilvēks ir viens un tas pats, jo principiāls cilvēks stingri ievēro savus principus, turas pie savas pārliecības. Tas savukārt nozīmē, ka viņš ir arī ļoti tikumīgs.

19. uzdevums.

Izlasiet tēzi. Atrodiet kļūdas argumentos un novērsiet tās.

<i>Tēze</i>	Argumenti
<p>Mūsdienu literatūra, kas domāta plašam lasītāju lokam (detektīvi, fantastikas darbi u.c.) graujoši ietekmē cilvēka garīgo attīstību.</p>	<p>1. Manuprāt, grāmatu vispār drīz vien nebūs, jo cilvēki mūsdienās lasa arvien mazāk. Mūsdienu cilvēku interesē kino, televīzija! Turklāt internetā var lejupielādēt gandrīz visas jaunākās filmas. Tiesa, pagaidām vēl izdod jaunas grāmatas, rodas jaunie autori. Tas nozīmē, ka vēl kādu laiku grāmatas pastāvēs un kāds tās arī lasīs.</p>
	<p>2. Es pilnībā piekrītu autoram. Esmu pārliecināta, ka mūsu dzīvē nav vietas tādiem darbiem, kas tikai jauc cilvēkiem galvu. Pastāstīšu par kādu atgadījumu, ko nesen piedzīvoju. Mans kaimiņš izlasīja avīzē reklāmu, ka par 100 latiem iespējams laimēt mašīnu. Viņš noticēja, ieskaitīja naudu norādītajā rēķinā, bet palika tukšā. Viņu piekrāpa gaišā diena slaikā. Tāpēc uzskatu, ka nedrīkst ticēt reklāmai un nav ko to vispār lasīt.</p>

20. uzdevums.

Izlasiet pārsprieduma tipa tekstu.

Ko pirkt - Latvijas vai importa preces?

Pēdējā laikā daudzviet medijos ir izskanējuši aicinājumi pirkt Latvijā ražoto pārtiku un citas preces. Es atbalstu šo ideju, tāpēc ka, pirmkārt, visas Latvijā ražotās preces ir kvalitatīvākas nekā citviet ražotās, otrkārt, pērkot vietējo ražotāju produkciju, mēs palīdzam tiem attīstīties un, treškārt, tādējādi mēs nodrošinām iespēju saviem bērniem atrast nākotnē darbu tepat Latvijā.

Sākot apskatīt šo tēmu, manuprāt, būtu jārunā par Latvijas preču kvalitātes standartiem. Kā vēsta Eiropas Komisijas progresa ziņojums par Latviju, aptuveni 90% Latvijā ražotās produkcijas atbilst ES standartiem, kas parāda mūsu valsts augstos sasniegumus, jo salīdzinājumā ar citām postpadomju valstīm, kuras nesen iestājušās Eiropas Savienībā, Latvijas preču kvalitāte ir daudz augstāka. Mēs taču visi labprāt valkājam Ogres trikotāžu, „Laumas” veļu, iegādājamies „Dzintara” kosmētiku, ar gardu muti notiesājam „Laimas” konfektes un „Staburadzes” kūkas, ēdam „Rīgas miesnieka” ražotās desas u.tml. Tas nekas, ka Latvijā ražotās preces ir dārgākas salīdzinājumā ar daudzām importa precēm –

mums jābūt patriotiem un jāatbalsta pašu ražotāji. Jo vairāk cilvēku tās pirks, jo lētākas tās kļūs, jo, kā norāda ražotāji, sadārdzinājums ir saistīts ar mazo pieprasījumu – saražotā produkcija jāpārdod dārgāk, lai varētu gūt kaut niecīgu peļņu.

Svarīgi arī tas, ka Latvijā ražotajiem izstrādājumiem tiek izmantotas kvalitatīvākas izejvielas nekā Ķīnā, Turcijā, Polijā vai citās zemēs, no kurienes tiek ievestas lētās preces. Savukārt Latvijas pārtika ir veselīgāka, dabiskāka. Piemēram, Mārupes siltumnīcās audzētie svaigie gurķi un tomāti, kas pavasarī parādās tirdzniecībā, ir veselīgāki, jo tie saņēmuši daudz mazāk ķīmikāliju nekā ievestie.

Būtiski ir arī tas, ka, atbalstot Latvijas uzņēmumus, mēs veicināsim to izaugsmi un sekmēsim jaunu darbavietu izveidi, pieprasījumu pēc jauniem speciālistiem. Tādējādi jāsecina, ka, atbalstot vietējos ražotājus un dodot tiem iespēju attīstīties, mēs palīdzam paši sev un saviem bērniem, nodrošinot viņiem iespēju strādāt tepat Latvijā un dzīvot pārticībā.

Noslēgumā varam secināt, ka izvēloties Latvijas preces, mēs iegūstam kvalitatīvu produkciju, vairojam savu un savas valsts labklājību un nodrošinām savu bērnu nākotni.

Skatīts: <http://www.gudrinieks.lv>

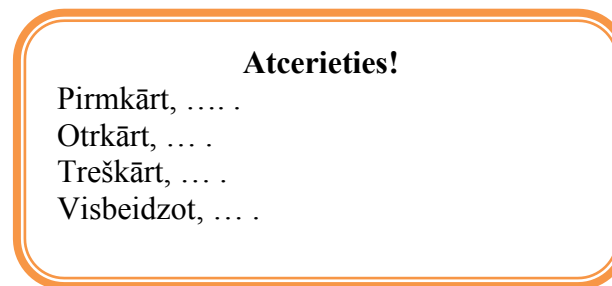

Paskaidrojiet, kādas kļūdas tēzu un argumentu formulēšanā pieļāvis autors.
Piedāvājiet savu versiju par apspriežamo tematu.
Pievērsiet uzmanību arī citām nepilnībām tekstā un rediģējiet to.

21. uzdevums.

Formulējiet piedāvātajai tēzei dažāda tipa izvērstus argumentus.

Tēze: Mana nākamā profesija ir sabiedrībai ļoti vajadzīga/ nozīmīga/ nepieciešama.

22. uzdevums.

- Veiciet vārda *tikums* vārddarināšanas analīzi: nosakiet, ar kādu līdzekli tas darināts, kas motivē atvasinājumu, kāda ir saikne starp motivētā vārda un atvasinājuma nozīmi.
- Formulējiet divas tēzes, kurās atklātos jēdziena *tikums* izpratne un nozīme mūsdienās.
- Uzrakstiet 2 argumentus, kas apstiprina šīs tēzes, un 2 pretargumentus. Izmantojiet arī vārddarināšanas analīzē iegūto informāciju.

23. uzdevums. Izlasiet, lūdzu, tautasdziesmas un etimoloģijas vārdnīcas šķirklī.

- Papildiniet savus argumentus, izmantojot jauno informāciju.
- Apspriediet klasē uzrakstītās tēzes un argumentus.

- Pierakstiet tās domas, kuras jums šķiet nozīmīgas.
- Uzrakstiet pārspriedumu par tematu „Latviešu darba tikums – realitāte vai mīts?”. Pirms tā rakstīšanas iepazīstieties arī ar citiem viedokļiem par šo tematu.

Tautasdziesmas		
Kas no gara rudzu salma, Kad nav laba briedumiņa; Kas no stalta tēva dēla, Kad nav laba tikumiņa. LD 11918-2	Līdz kalni, līdz lejas Tekošami kumeļam; Visi darbi līdz gāja Tikušai meitiņai. LD 6873-0	Es nebiju laiska meita, Bet tikusi darbiņam: Ar cimdiem govīs slaucu, Ar dakšām vietu taisu. LD 10443-1
Nem, bāliņi, līgaviņu, Nem tikušu tautas meitu, Smalku kreklu audējiņu, Skaistu cimdu adītāju. LD 12148-0	Es gan zinu, kā iztiku Svešajai māmiņai: Stāvēdama kājas āvu, Tecēdama jostu jožu. LD 4150-1	Bajāriņa meitiņām Diža slava, maz tikuma: Lielu lādi kaldināja, Tukšu veda tautiņās. LD 31189-1

Etimoloģija
<p>tikums; lš. <i>tikīmas</i>, apv. <i>tikūmas</i> '(no)derēšana, derīgums'. Atv. no <i>tikt</i> abiem homonīmiem (sk. <i>tikt</i>^{a, b}). Līdz ar to vārdam ir divējāda nozīmes attīstība.</p> <p>1. No <i>tikt</i> senākās noz. 'derēt' <i>tikums</i> 'derīgums' a) 'paradums; īpašība, daba': «pēc vecāku tikumiem» — pēc veciem ieradumiem (St I 320), «sunim suņa tikums», b) 'čaklums, veiklums, strādīgums u. c. pozitīvas dzīves iemaņas' — 'morāla vērtība, pozitīva morāla īpašība'. Par nozīmju 'derīgums' un 'tikums' saistību sal. v. <i>Tugend</i> 'tikums, tiklība', senāk 'derīgums' (vienas cilmes ar v. <i>taugen</i> 'derēt').</p> <p>Tautasdziesmās <i>tikums</i> g. k. izteic praktiskās dzīves iemaņas, īpaši čaklumu, veiklumu, darba prasmi un strādīgumu, arī praktisko saprātu un gudrību (bez morālas kategorijas vispārinājuma) [...].</p> <p>Vārds <i>tikums</i> par vispārīgu labas rakstura īpašības apzīmējumu (v. <i>Tugend</i>) kļuvis tikai 18. gs. beigās un 19. gadsimtā. 17. gs. autori šajā nozīmē lieto vārdu <i>gods</i> (Manc I 191, Lj 79), un K.Härders vēl 19. gs. sākumā norāda, ka <i>gods</i> labāk atbilst attiecīgajam jēdzienam nekā <i>tikums</i> (piem., <i>goda darbs</i> 'tikumīgs darbs') un ka cilvēka tikumību vistuvāk izsaka <i>godīga sirds</i> (Wel 153). [...] Turpretim G. F. Stenders Augškurzemē jau 18. gs. beigās novērojis, ka ar vārdu <i>tikums</i> apzīmē «visu, kas pieklājas»; teikums «kam labs tikums» nozīmē — kam ir kāds labs paradums vai laba veiksmē, prasme (St I 320). [...]</p> <p>Polisēmiskā v. <i>Tugend</i> ietekmē vārds <i>tikumība</i> (un sin. <i>tiklība</i>) 19. gs. beigās ieguva arī nozīmi 'tīrība, kautrība dzimumattiecībās», kas liter. valdoda kļuvusi dominējošā.</p> <p>2. No <i>tikt</i> senākās noz. 'notikt, gadīties' (sal. atv. <i>notikt</i>; sk. <i>tikt</i>^b) izveidojās <i>tikums</i> 'notikums' (St I 320, E-H II 681) un no noz. 'iegūt, dabūt'— <i>tikums</i> 'ieguvums; manta, pārtika': «<i>Vanadziņš ierbes ķēra, Es noķēru tautu meitu; Viņam ziemas tikuminis, Man mūžam līgaviņa</i>» (LD 22864).</p> <p>Abi homonīmi folklorā dažkārt saplūduši, un <i>tikums</i> izprotams gan kā čaklums un darbīgums, gan arī kā tīrība un bagātība: «<i>Tālu, tālu daudzinaja Mūs' māsiņas tikumiņu: Sudrabiņa nastas nesa, Villānīšu greznumiņu. Pate auda, izrakstīja, Brāļi pūru kaldināja</i>» (LDzA I 34). [...]</p> <p>(Karulis 1992: 404-406)</p>

PIELIKUMI
1. pielikums
Literatūras saraksta noformēšana

Bibliogrāfiskajā informācijā obligāti norāda autora uzvārdu, vārda iniciāli, publikācijas nosaukumu slīprakstā, izdošanas vietu, izdevēju, izdošanas gadu, lappušu kopskaitu (ko mēdz arī nenorādīt). Ja izmantota publikācija no rakstu krājuma, tad norāda autora uzvārdu, vārda iniciāli, raksta nosaukumu, rakstu krājuma, žurnāla nosaukumu slīprakstā, izdošanas vietu, izdevēju, publicēšanas gadu, lappuses, no kuras līdz kurai aizņem raksts. Noformējot literatūras sarakstu, svarīgi atcerēties, ka tas jāveido vienā stilā.

Piemēri

I.

Teorētiskā literatūra

1. Bušs O. *Par kungiem, kundzēm un arīdzan jaunkundzēm. No ģermānismiem līdz superlatīvam*. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2008, 70.-71. lpp.
2. Freimane I. *Valodas kultūra teorētiskā skatījumā*. Rīga: Zvaigzne, 1993, 469 lpp.
3. Kalme V., Smiltnece G. *Latviešu literārās valodas vārdarināšana un morfoloģija*. Liepāja: LiePA, 2001. 293 lpp.
4. *Latviešu literārās valodas morfoloģiskās sistēmas attīstība*. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 559 lpp.
5. Lasmane S. Baltā pasaules izjūta. *Liepu laipa*. Tautasdziesmu izlase. Rīga: Zinātne, 1989, 5.-39. lpp.
6. Riekstiņa R. *Uzmācīgais daudzskaitlis*. Latviešu valodas kultūras jautājumi. 16. Laidiens. Rīga: Avots, 1980, 176.-180. lpp.
7. Бартминский Е. *Языковой образ мира: очерки по этнолингвистике*. Москва: ИНДРИК. 2005, 527 с.
8. Вежбицкая А. *Язык. Культура. Познание*. Москва: Русские словари, 1997, 416 с.

Avoti

9. Latviešu literārās valodas vārdnīca. 1.– 8. Sēj. Rīga: Zinātne, 1972–1996.
10. Karulis K. *Latviešu etimoloģijas vārdnīca 2 sējumos*. Rīga: Avots, 1992.
11. Sinonīmu vārdnīca. Rīga: Liesma, 1972.

II.

Teorētiskā literatūra

1. Balode, L. (2003). Ielu nosaukumi zem vēstures riteņiem. *Valoda vēstures dzirnakmeņos*. Akad. J. Endzelīna 130. Dzimšanas dienas atceres starptautiskās zinātniskās internet es materiāli. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 3.-11. lpp.
2. Balodis, P. (2004). Faunas semantikas uzvārdi. *Onomastica Lettica*. Rīga: LU Latviešu valodas institūts. 2004, 37.-84. lpp.
3. Bušs, O. (2003). *Personvārdi, vietvārdi un citi vārdi: izpētes pakāpieni*. Rīga: LU Latviešu valodas institūts.
4. Mūze, B., Pakalna, D., Kalniņa, I. (2005). *Bibliogrāfiskās norādes un atsauces*. Metodisks līdzeklis. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds
5. Searle John R. (1999). *Mind, language and society: philosophy in the real World*. New York:Basic Books.
6. Бартминский, Е. (2005). *Языковой образ мира: очерки по этнолингвистике*. Москва: ИНДРИК.
7. Вежбицкая, А. (1997). *Язык. Культура. Познание*. Москва: Русские словари.

Ja izmanto internetā publicētus darbus, arī norāda autora uzvārdu, iniciāli, darba nosaukumu un interneta adresi. Var norādīt arī datumu, kurā darbs skatīts.

2. pielikums

Darba tikums kā pārpratums

Anda Baklāne

Ceturtdiena, 19. augusts (2004) 00:15

www.apollo.lv/portal/life/articles/26846

Reiz tik aktuālā, modīgā, uz dziļumu un nozīmību pretendējošā latviskās identitātes tēma ir tikusi tik daudz apspriesta, ka kļuvusi apnicīga un netīkama. Ne tāpēc, ka par identitāti viss būtu skaidrs. Iespējams, tāpēc, ka nav vairs motivācijas atrast vai konstruēt sevī latvieti. Ap Jāņiem ir jāpārcieš tādas kā vieglas zobu sāpes, apzinoties, ka nezinām vairs, kā jāsvin un par vēlu mācīties, bet tad jau atkal var atgriezties pie kosmopolītiskās (vai varbūt latviskās?) sadzīves.

Tikmēr mārketinga un sabiedrisko attiecību propagandas mašīnas turpina lietot tās identitātes driskas, kas jau izsenis rastas latviešu folklorā un literatūrā. Piemēram, ja jūs interneta pārlūkprogrammā ierakstāt vārdu salikumu «darba tikums», tad jums tiek piedāvāts iepazīties ar, piemēram, I. Ūdres uzrunu Zemnieku savienības kongresā, latviešu tautas raksturojumu tūrisma ceļvedī, partiju uzsaukumiem, pamatizglītības standartu latviešu valodā, mājturības mācību programmu 5.–9. klasei un tamlīdzīgi. Kā nojaušat, teksti pauž to, ka latviešu tautai vienmēr ir piemītis un piemīt darba tikums, kuru (pēc dažu domām) nopietni apdraud Latvijas kolonizācija un/vai globalizācija (sak — vai darba tikuma izviršana nozīmē to, ka mēs zaudējam savu identitāti?!)

Šoreiz tomēr negribu iedziļināties identitātes jautājumā, proti, noskaidrot, vai latvieši bija/ir čakli, vai arī runa ir tikai par vērtībām un ideāliem, pēc kuriem tiekies. Pārāk daudz neskaidrību — Dainas iepretim Merķeļa «Latviešiem», kuros vēstīts, ka latvieši ir visnotaļ neapkopti, dzīvo nožēlojamās būdās un vispār nav īpaši apveltīti ar tikumiem, kā jau vergi, kas nestrādā savā labā. Vai A. Brigaderes «Darba cildinājums» iepretim dzīves mākslas filosofa L. Ausēja skumjajai atskārsmei, ka darba tikums ir kas tāds, ko «sevišķi latviešu tautā nepazīst». Vispār — lai spriestu par to, piemīt vai nepiemīt, nepieciešams saprast, par ko īsti tiek runāts.

Uz brīdi distancējoties no siltuma pret «latviešu» ētiku un estētiku, kas tomēr saglabājies pēc garajiem gadiem skolā, literatūras stundu ideālistiskajā un pacilātajā gaisotnē (es taču mācījos atmodas un pēcatmodas laikmetā!), pavērosim, kā tāds «darba tikums» izskatās rietumu civilizācijas ētikas kontekstā.

Ja latviešiem jānorāda uz savu unikālītāti citu tautu vidū, tad darba tikuma pieminēšana, šķiet, patiesi ir vietā. Rietumu ētikas vēsturē čaklums tikpat kā nekad nav bijis cieņā, iespējams, tāpēc, ka ne grieķu filosofiem, ne kristiešu teologiem noteikta veida (fiziska) strādāšana nekad nav bijusi aktuāla. Ievērojami vienkāršojot, varam sacīt, ka Aristoteļa mācība par tikumiem veltīta tam, kā nodrošināt taisnīgu, harmonisku, uz brīvu cilvēku sadarbību balstītu kārtību polisā, savukārt katoliskajā ētikā, līdztekus tikumiem-vērtībām, kas regulē cilvēka attiecības ar dievišķo, liela nozīme ir žēlsirdībai, nesavtīgai mīlestībai un rūpēm par līdzcilvēkiem. Tikai līdz ar protestantismu dienas kārtībā parādās tādas vērtības, kas saistītas ar ražošanu, darbu, cilvēku apdzīvotās pasaules sakārtošanu. Protestantisms, līdz ar atteikšanos no greznu baznīcu un izšķērdīgu garīdznieku uzturēšanas, atsakās arī no virknes svētku un svinamo dienu. Sešas dienas nedēļā tiek strādāts cilvēku pasaulei, un tikai viena — labākajā gadījumā — tiek veltīta Dievam un gara lietām. Makss Vēbers raksta, ka tieši jaunā, protestantiskā ētika bija augsne, kurā varēja uzplaukt kapitālisms, norisināties industriālā revolūcija. Protestantu ētikas *summum bonum*, saskaņā ar Vēberu, ir nopelnīt pēc iespējas vairāk naudas, tai pat laikā pēc iespējas izvairoties no stihiskas dzīves baudīšanas. Ekonomiskā labklājība ir tā, kas ir cilvēka tikumības mērs; lietderīgums un pienākums tiek samēroti ar noderīgumu.

Šī tipa ētika ir tā, kas mūsdienās vainagojusies ar patērētāju sabiedrību, kurā ne vienmēr ir nepieciešams smagi strādāt, lai sasniegtu kāroto pārticību. Tehnikas progress ir daļēji atbrīvojis cilvēku arī no darbietilpīgajām mājsaimniecības rūpēm, tāpēc par svarīgiem dzīves aspektiem kļūst «atpūta» un «izklaide». Darbs ir kaut kas tāds, kas jāpārvar, jāpārcieš, lai varētu dzīvot īsto dzīvi brīvajā laikā — «atvaļinājumā», nedēļas nogalēs, svētkos. Darbīgā, ražojošā dzīve noteiktos kontekstos kļūst par trulo, mietpilsonisko, mašīnisko dzīvi pretstatā spontānajām, cilvēciskajām, filosofiskajām un poētiskajām eksistences formām. Pārmērīga strādāšana — darbaholisms — ir kļuvusi par slimību, kas jāārstē. [..]

3. pielikums

[..] Viņš ir gudrs, attapīgs, asprātīgs, ja vien tam ir brīvs laiks un iespēja tādām būt. Gandrīz arvien viņš runā līdzībās un gleznās kā austrumnieki, un viņa spriedumi parasti ir ļoti pareizi, bieži dzēlīgi asprātīgi. Arī viņa tieksme uz amatniecību ir apbrīnojama. Nerunājot par to, ka latvietis pats izgatavo visādus mājsaimniecības un zemkopības rīkus, izņemot dzelzs izstrādājumus, viņu vidū ir daudz visāda veida amatnieku, kas gandrīz visi bez apmācības kļuvuši par tādiem un ko bieži pamatoti vērtē augstāk par vāciešiem. Dažkārt viens un tas pats cilvēks prot pat vairākus amatus. Tā A. muižā es redzēju kādu cilvēku, kas bija mūrnieks, zirgu kalējs un atslēdznieks, kā arī otru, kas bija dzirnavnieks, namdaris, galdnieks un dreimanis un strādāja tik labi, ka viņa kungiem pat vissmalkākajiem darbiem reti ievajadzējās vācu amatnieka. Bet visumā viņu apdāvinātība, ko katrā citā zemē apbrīnotu, tiem dara vairāk posta nekā laba. Muižnieki aicina šos amatniekus uz muižu arāju vietā, kuri tiem būtu jāšūta, un bez pārtraukuma liek savā labā strādāt. Cik netaisni, - jo laba amatnieka izpeļņa taču daudzkārt pārsniedz arāja dienas algu! - ja arī nerīkojas tā, tad dzimtcilvēkam tomēr nemaz neprasa, cik augstu viņš vērtē savu darbu, bet dod tam, cik grib, vai arī nedod nekā, un viņš nedrīkst ne pīkstēt. Vēl vairāk! Bez sevišķas kunga atļaujas viņš nedrīkst nevienam svešam strādāt. Es zinu gadījumu, kad mūrnieku, kas strādāja svešā muižā, viņa kungi spītībā atsauca un, piedraudot ar pērienu, noliedza viņam tur vēl kaut vienu akmeni uz otra uzlikt. Viņš, protams, zaudēja arī algu par savu nepabeigto darbu. [..]

Latvieši ir mierīgas dabas, viņiem ir maz izglītības un tikpat maz vajadzību, bet arī tās viņi bieži nespēj apmierināt. Zemē, kas milzīgu daudzumu labības pārvērš degvīnā vai izved uz ārzemēm, zemkopim pēc visbagātākās ražas janvārī vairs nav maizes, un katru pavasari viņam jāaizņemas sēkla no kunga. Šis trūkums ir vainīgs, ja latvietis uzskata par nepeļamu, pat gandrīz par slavējamu lietu nolaupt tiem, kuri no tā sviedriem dzīvo pārpilnībā, daļu viņu ienākumu, lai apmierinātu savas un savējo visnepieciešamākās vajadzības. [..] Tais apgabalos, kur ļaudis turīgāki, visāda veida pārkāpumi notiek retāk un bieži gadās novērot tādus godīguma un uzticības piemērus, kuri pārsteigtu katra tautā. [..]

Es vēlreiz ieskatos latvieša tēlā, ko šeit esmu devis, un man jāatzīst, ka tas nav nekāds jaukais. Neattīstīti, notrulināti viņu lielum lielais vairums maldās pa dzīvi un nezina augstāku laimi kā ar veselu muguru paēsties pelavu maizes, nezina citu drosmi kā pacelt acis uz lielkungu, nezina citu gudrību kā neļaut sevi pieķert zādzībā. Lopiski piedzerties tikai svētdienās vien viņam ir tikums, netikt pērtam viņam ir gods. Vārdu sakot, viņš ir tāds, kāda var būt tauta, kuras cilvēcību jau sešus gadsimtus kremt verdzības pūķa zobs. [..].

(Merķelis 1796)

[<http://www.letonika.lv/literatura/read.aspx?r=162#2190780>]